

накопиченого майна, поступової ліквідації пільг для працездатних і відшкодування їх у процесі реформування системи оплати праці.

Бібліографія

1. Струк Н.С. **Нові явища у формуванні засобів існування населення.** //Збірник наукових праць «Соціально-економічні дослідження в перехідний період», ІРД НАН України; Львів. – 2004. – Вип. 4. – с. 181-187.
2. Юрченко О.Б. **Функції заробітної плати в сучасному ринковому середовищі** // Вісник ЛНУ ім. І.Франка. – Львів. – 2002.
3. Статистичний щорічник України за 2007 р. – К.: Консультант, 2008. – 550 с.
4. Опарин В.М. **Фінанси.** К.:КНЕУ, 2006р.
5. Закон України «**Про Державний бюджет на 2008 рік**» від 28.12.2007 р., № 107-VI.
6. Павлов В.І., Пилипенко І.І., Павліха Н.В. та ін. **Економіко-корпоративні основи підприємств.** Київ. – 2005.
7. Закон України «**Про Державний бюджет на 2007 рік**» від 19.12.2006 р., № 489-V.

Рецензент: д.е.н., професор В.І. Павлов

УДК 331.572.4

ПІДВИЩЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ БЕЗРОБІТНОГО СІЛЬСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ НА СІЛЬСЬКОМУ РИНКУ ПРАЦІ

РЕШИТЬКО Т.В.

У статті досліджено професійно-кваліфікаційний склад сільських безробітних та запропоновано шляхи підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці.

In article professionally qualifying structure of the unemployed of village is investigated and ways of increase of

---

©Решитько Т.В. - к.е.н., провідний науковий співробітник НДІ праці і зайнятості населення Міністерства праці та соціальної політики України та НАН України

their competitiveness on a labour market are offered.

Ключові слова: сільські безробітні, професійно-кваліфікаційний склад безробітного сільського населення, професійне навчання незайнятого сільського населення.

Постановка проблеми. Посилення глобалізаційних процесів, впровадження ринкових відносин в Україні, реформування аграрного сектору, поглиблення кризових явищ в економіці, зумовили соціальний занепад українського села, надзвичайно загострили проблему зайнятості та безробіття сільського населення, уповільнили процеси оновлення знань і підвищення кваліфікації працівників підприємств сільської місцевості. Відбулося істотне скорочення чисельності фахівців з вищою освітою зайнятих у сільському господарстві, зниження освітнього рівня працівників організаційно-правових форм господарювання.

Дослідження показують, що становлення конкурентоспроможного аграрного сектора супроводжуватиметься й надалі збільшенням чисельності сільських безробітних і водночас зростанням ролі кваліфікованих працівників, що актуалізує необхідність створення умов для працевлаштування осіб вивільнюваних з сільськогосподарських підприємств, удосконалення професійної освіти на селі.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питанням дослідження проблем зайнятості, подолання безробіття присвячена значна кількість наукових праць вчених-економістів. Серед них Г.І. Купалова, О.А. Бугуцький, В.С. Дієсперов, І.Ф. Гнибіденко, К.І. Якуба та інші.

Метою статті є дослідження професійно-кваліфікаційного складу безробітного сільського населення та розробка пропозицій щодо підвищення його конкурентоспроможності на ринку праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Останніми роками в сільській місцевості України спостерігається значний дефіцит кваліфікованої робочої сили. Загострилася проблема професійно - кваліфікаційної відповідності попиту і пропозиції робочої сили. Низькою є ціна на неї в офіційному секторі економіки. Ці фактори зумовляють посилення масштабів стихійної внутрішньої міграції, відпливу

працівників за кордон, поглиблюють соціально-економічну кризу в країні.

Сьогодні постає питання – наскільки вивільнені працівники реформованих колективних сільськогосподарських підприємств (КСП) потенційно готові взагалі працювати в ринкових умовах? Відповідь на ці та інші проблеми дає аналіз освітнього, професійно-кваліфікаційного складу незайнятого сільського населення.

Таблиця 1

**Склад безробітного сільського населення за освітою
у 1999-2007 рр.**

Показники	Рік							
	1999		2005		2006		2007	
	тис. осіб	у % до під-сумку	тис. осіб	у % до під-сумку	тис. осіб	у % до під-сумку	тис. осіб	у % до під-сумку
Всього безробітних у віці 15-70 років у тому числі, за освітою:	384,4	100,0	400,9	100,0	401,5	100	379,4	100
- повна вища	22,1	5,7	16,1	4,0	21,1	5,26	26,3	6,93
- базова вища	58,7	15,3	7,0	1,7	11,4	2,84	12,6	3,32
- неповна вища	-	-	57,6	14,4	56,4	14,05	54,8	14,44
- професійно-технічна	108,8	28,3	-	-	-	-	-	-
- загальна	124,0	32,3	242,6	60,5	245,0	61,03	226,8	59,78
- базова загальна	63,7	16,6	73,3	18,3	66,7	16,6	58,3	15,37
- початкова загальна або немає освіти	7,1	1,8	4,3	1,1	0,9	0,22	0,6	0,16

Певне уявлення про потенційні можливості безробітних дають статистичні дані щодо їх освітнього рівня. Вони показують, що загальний освітній рівень безробітного сільського населення у 2007 році був нижчий, ніж, наприклад, у 1999 році (табл. 1). Так, у 1999 році повну та базову вищу освіту мали 21,0 %, професійно-технічну та загальну освіту – 77,2 % безробітного сільського населення. У 2007 році повна вища та базова вища освіта була у 10,25 %, а повна загальна і базова загальна освіта у 74,15 % сільських безробітних.

У 1999 р., 2006-2007рр. Держкомстат України проводив

Таблиця 2

**Безробітне сільське населення за професійними
групами**

№ з/п	Показники	1999 р.	2006 р.	2007 р.
1.	Безробітне населення у віці 15-17 років, всього, тис. осіб	395,9	401,5	379,4
2.	З них особи, які працювали раніше, у тому числі за професійними групами, у відсотках до підсумку:	-	303,6	285,1
	законодавці, вищі державні службовці, керівники професіонали фахівці	1,7	3,0	2,6
	технічні службовці	4,2	3,2	2,4
	робітники сфери обслуговування та торгівлі	8,9	7,6	6,1
	кваліфіковані робітники лісового господарства, риборозведення та рибальства	2,6	3,6	4,1
	кваліфіковані робітники з інструментом оператори та складальники устаткування та машин найпростіші професії раніше не працювали	7,7	11,4	11,7
		3,6	6,2	6,9
		10,8	8,5	9,3
		15,9	21,6	17,6
		12,3	34,9	39,3
		32,3	x	x

більш детальні обстеження складу безробітних, зокрема, за професійними ознаками (табл.2). Вони свідчать, що серед безробітних у 1999р. переважали селяни, які володіли суто робітничими професіями (82,6 %), з них 44,6 % працівників мали найпростіші професії, або ж взагалі не працювали та не мали практичного досвіду роботи (майже третина безробітних) і лише 13,1 % були фахівцями (професіоналами). На жаль, у 2000-2005 роках така інформація Держкомстатом не публікувалась. У 2007 році серед сільських безробітних більшість складали: працівники найпростіших професій – 39,3%, оператори та складальники устаткування та машин –

17,6 %, робітники сфери обслуговування та торгівлі – 11,7 %, кваліфіковані робітники з інструментом – 9,3 %, фахівці – 6,1 %, кваліфіковані робітники сільського та лісового господарства, риборозведення та рибальства – 6,9 % тощо [1, С. 107].

Разом з тим, слід брати до уваги не тільки загальні показники освітнього рівня, а й конкретні професійні можливості та практичні навички безробітних з погляду на ймовірність їх застосування у здійсненні підприємницької діяльності на селі. Вивчення нами професійно-кваліфікаційної структури сільського населення у с.Кетрисанівка Бобринецького району Кіровоградської області свідчить, що серед 229 безробітних селян переважають особи, що взагалі не мають професійної освіти – 167 осіб, раніше працювали робітниками на низько-кваліфікованих ручних роботах у сільському господарстві – 15 осіб, електрики – 10 осіб, агрономи – 8 осіб, бухгалтери – 8 осіб, вихователі дитячого садка – 5 осіб та ін. Тобто професійно-кваліфікаційний рівень безробітних мешканців села низький. Він свідчить про те, що за своїми професійними знаннями в більшості випадків незайняте сільське населення не може задовольнити нові потреби села в сучасних ринкових умовах. Тобто, навряд чи вони будуть засновниками комерційних структур, а найімовірніше, приречені працювати на умовах найму. І така картина спостерігається у більшості сільських населених пунктів країни.

Нами досліджено можливі перспективи створення нових робочих місць у цьому сільському населеному пункті у 2009-2012 рр.[2]. Вони показують, що більшість додаткових робочих місць для селян планується створити в сфері обслуговування – 34, в сільському господарстві – 21, медицині – 6, освіті – 6 місць. Виявлено, що найбільшим попитом на сільському ринку праці користуються професії механізатора, будівельника, кухаря, майстра по ремонту теле-радіо апаратури, взуття, меблів, зварювальника, швачки тощо. Тобто ті професії, які потребують спеціальної професійної підготовки. Не вистачає лікарів та вчителів. Разом з тим, існуючий професійно-кваліфікаційний склад безробітних мешканців с.Кетрисанівки Бобринецького району Кіровоградської області, свідчить про те, що він не задовольнить створювані нові робочі місця.

Сьогодні більше половини сільськогосподарських підприємств України відчувають нестачу кваліфікованих робочих кадрів. Але разом з тим, залишається чітка тенденція зростання попиту на найпростіші професії. Як показують дослідження, у структурі попиту, який реєструється Державним центром зайнятості, переважає попит на малокваліфіковану робочу силу, тоді як серед безробітних, що шукають роботу значну частину складають особи з високим рівнем освіти та професійної підготовки. Тому особлива увага повинна приділятися прогнозуванню професійно-кваліфікаційного попиту на робочу силу як на макро-, так і на мікрорівні та постійне підвищення кваліфікації і перепідготовка трудового потенціалу. Основою для підготовки фахівців і робітників за спеціальностями та професіями повинна стати поточна, короткострокова і довгострокова потреба в кадрах за видами економічної діяльності.

Проголошений нашою державою курс на інноваційно-інвестиційну модель розвитку економіки передбачає пошук шляхів підвищення професійного навчання кадрів на виробництві в ринкових умовах. В новій економіці, яку можна трактувати як економіку розвитку, що заснована на знаннях, або „економіку знань”, дедалі відчутнішими і чи не основними факторами розвитку стають інноваційна праця та інтелектуальний капітал [3, С.4-5].

Нині сфера освітніх послуг України представлена 21,6 тис. навчальних закладів. Серед них 664 навчальні заклади 1-2 рівнів акредитації, 315 закладів – 3-4 рівнів акредитації, з них – 106 університетів, 59 академій, 150 інститутів. Розвивається бізнес – освіта, різноманітні пункти надання тренінгових та консультаційних послуг. Підготовкою фахівців безпосередньо для аграрного сектору економіки займаються 22 вищих навчальних заклади 3-4 рівнів акредитації, 113 технікумів і коледжів та 271 професійно-технічний навчальний заклад (ПТНЗ). З кінця 90-х років практикується створення регіональних навчально-практичних центрів (НПЦ) на базі кращих технікумів і коледжів. Нині діють 12 таких установ в 9 областях країни, за напрямками: механізація сільського господарства, механізація тваринництва, агрономія, організація і технологія ведення фермерського господарства, будівництво та експлуатація будівель і споруд, обслуговування

устаткувань і систем газопостачання, землевпорядкування, підготовка кадрів у сфері зеленого туризму тощо.

Зрозуміло, що серед зайнятого сільського населення повинні бути особи різних професій різного рівня підготовки – від найпростішого до найвищого. Підготовка різної категорії працівників – завдання сфери освітніх послуг, яка сьогодні, як свідчать факти, направлена на задоволення попиту абітурієнтів, а не на задоволення потреб ринку праці.

Дослідження показують, що при підготовці фахівців вищими навчальними закладами, на жаль, відсутнє узгодження взаємодії ринку праці та ринку освітніх послуг. Перевага надається економічному напрямку (32%), тоді як серед фахівців, які закінчили ВНЗ і звернулися з питань працевлаштування до Державної служби зайнятості переважає також економічний напрям підготовки (44%). Є очевидним, що навчальні заклади не тільки не узгоджують обсяги і напрями професійної підготовки, але й те, що підготовка фахівців за деякими спеціальностями не відповідає вимогам сучасного ринку праці та економічного розвитку країни.

Сьогодні потрібно чітко визначити скільки і яких фахівців та робітничих кадрів потрібно готувати для забезпечення сільського ринку праці. Реальні дані щодо територіально-галузевого та секторного руху робочих місць в сільській місцевості може надати лише їх інвентаризація, яка не проводиться з початку ринкових перетворень в країні.

Перехід від командно-адміністративної (тотаітарної) економічної системи до економіки ринкового типу призводить до вивільнення, перерозподілу та перепідготовки робочої сили. В сучасних умовах від 1/3 до 2/3 вивільнених працівників змінюють професію. Звідси виникає потреба в організації перепідготовки кадрів. Як показує світовий досвід, сьогодні професійні знання мають тенденцію до швидкого старіння. Якщо раніше отриманих професійних знань і навичок працівникові вистачало на все трудове життя, то сьогодні доводиться змінювати 3-4 спеціальності, з умовою постійного зростання його професійного рівня. Якщо раніше вищої освіти було достатньо на 20-25 років практичної діяльності, то нині оптимальний термін її ефективності дорівнює 5-7 рокам, а в галузях, що визначають науково-технічний прогрес, - 2-3

рокам [4]. На жаль, періодичність підвищення кваліфікації працівників в Україні дорівнює в середньому 15 років, що призводить до відставання фахового рівня працівників від потреб сучасного виробництва [5].

Як показують дослідження, сьогодні в професійному навчанні кадрів на виробництві існують проблеми, пов'язані з недостатнім його державним фінансуванням; складнощами з отриманням дозволу на навчання кадрів на виробництві; недоступністю проходження професійної підготовки через низький рівень заробітної плати та доходів; застарілі технології професійного навчання.

У 2007 році державною службою зайнятості перевага надавалась організації професійного навчання безробітних, які не мали професії, або займали місця, що не потребували професійної підготовки, підвищенню кваліфікаційного розряду робітників із числа безробітних, які тривалий час перебувають на обліку, розширенню профілю, компетенції шляхом стажування або спеціалізації безробітних. Значна увага приділялася соціально-незахищеним категоріям населення з числа безробітних та інвалідам з метою підвищення їх конкурентоспроможності на ринку праці [6, С.144]. Відбувалося професійне навчання сільських безробітних для працевлаштування на конкретні робочі місця. Відповідно до Національної програми сприяння розвитку малого підприємства в Україні, для організації власної справи, проводилося професійне навчання безробітних професіям, які б дали змогу займатися їм підприємницькою діяльністю.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

Зважаючи на надзвичайно складну ситуацію на сільському ринку праці, існуючий дисбаланс між попитом та пропозицією робочої сили на підприємствах сільської місцевості, низький професійно-кваліфікаційний рівень сільських безробітних, проблеми в професійній освіті, з метою підвищення конкурентоспроможності безробітних на сільському ринку праці, на наш погляд, необхідно вжити наступних заходів:

- розробити механізм організації професійної підготовки кадрів, який би враховував, ринковий попит на професії та був заснований на застосуванні сучасних технологій професійного навчання;
- передбачити заходи державного стимулювання

роботодавців, які збільшать частину витрат на організацію професійного навчання сільських безробітних у валових витратах виробництва;

- роботодавцям, які візьмуть на себе зобов'язання навчати безробітну сільську молодь, зменшити податки в розмірі витрат на її професійну підготовку;

- активізувати профорієнтаційну роботу серед учнівської молоді для зайняття підприємницькою діяльністю як основи само зайнятості, залучаючи її на короткострокові курси професійної підготовки;

- виходом із складної ситуації, що нині має місце в системі аграрної професійної освіти, на наш погляд, має бути ухвалення комплексної загальнодержавної програми підготовки кадрів для села з чітким розмежуванням завдань і обов'язків між причетними до цієї справи відомствами;

- при формуванні та розміщенні механізму державного замовлення на підготовку кадрів для села, враховувати пріоритетні напрями навчання відповідно до потреб економіки регіону.

Вирішення питання підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації робочих кадрів села, можливе за умови створення спеціального галузевого фонду підтримки аграрної професійної освіти, який фінансуватиме перспективні напрями аграрного професійного навчання кадрів, відповідно до вимог сільського ринку праці.

Бібліографія

1. **Економічна активність населення України 2007.** Статистичний збірник. – К.: Держкомстат України, 2008.- 224 с.

2. **Звіт про НДР „Дослідження стану та динаміки ринку праці на селі та розробка пропозицій щодо усунення дисбалансу між попитом та пропозицією робочої сили на підприємствах у сільській місцевості”** (заключний) – К.: НДІ праці і зайнятості населення, 2008. - 147с.

3. Колот А. **Інноваційна праця та інтелектуальний капітал у системі факторів формування економіки знань** // Україна: аспекти праці. – 2007. – №4. – С. 4-9.

4. Логинов В.П., Кравцов И.Ч., Курнышева И.Р. **Организационно-экономическое управление инновационной инфраструктурой.** Современное управление, 1998. - № 2. – С. 37-41.

5. Заюков І., Коваль Н. **Проблеми та перспективи розвитку в Україні професійного навчання кадрів на виробництві** // Економіка України. – 2008. - № 6.- С.80-87.

6. **Ринок праці України у 2007 році.** Аналітично-статистичний збірник. – К.: Державний центр зайнятості. – 2008, 299 с.